

Irena Fulara, Agnieszka Zych, Karolina Imiołek-Stachura
AGH Akademia Górniczo-Hutnicza, Biblioteka Główna

Międzynarodowa współpraca w zakresie wypożyczeń międzybibliotecznych — na przykładzie Wypożyczalni Międzybibliotecznej Biblioteki Głównej Akademii Górniczo-Hutniczej

Streszczenie: Artykuł podejmuje tematykę współpracy zagranicznej w zakresie usług międzybibliotecznych Biblioteki Głównej Akademii Górniczo-Hutniczej w Krakowie. Przedstawiono początki i rozwój wypożyczeń międzybibliotecznych — od tradycyjnych zamówień wysyłanych pocztą do zastosowania współczesnych systemów komputerowych. Podstawowym materiałem źródłowym była dokumentacja wytworzona w Bibliotece Głównej AGH, taka jak rejestry zamówień oraz karty bibliotek i instytucji współpracujących. Dla potrzeb publikacji przeanalizowano dane statystyczne za lata 2007-2016. Dobra współpraca z instytucjami zagranicznymi ma wpływ na efektywną i sprawną realizację zamówień międzybibliotecznych. **Słowa kluczowe:** wypożyczanie międzybiblioteczne, wypożyczanie międzynarodowe, wypożyczalnia międzybiblioteczna, biblioteka akademicka, Biblioteka Główna Akademii Górniczo-Hutniczej.

Wstęp

Wypożyczalnia Międzybiblioteczna Biblioteki Głównej Akademii Górniczo-Hutniczej realizuje zadania w myśl definicji zawartej w *Encyklopedii współczesnego bibliotekarstwa polskiego*, gdzie wypożyczanie międzybiblioteczne to „forma udostępniania zbiorów, której celem jest dostarczenie czytelnikowi materiałów bibliotecznych z innych zasobniejszych lub specjalistycznych placówek” [1]. Wypożyczalnia Międzybiblioteczna Biblioteki Głównej AGH obejmuje swym działaniem również „wypożyczanie bibliotekom i instytucjom krajowym i zagranicznym książek, czasopism i częściowo zbiorów specjalnych” [2]. Aby efektywnie realizować zamówienia przychodzące do biblioteki, jak i wychodzące z niej, stale rozwijane oraz umacniane są kontakty z wieloma instytucjami w kraju i za granicą, albowiem „warunkiem funkcjonowania wypożyczania

międzybibliotecznego, jest ścisła współpraca bibliotek różnych typów w ramach określonych systemów” [3].

Podręczny słownik bibliotekarza wyodrębnia termin „wypożyczanie międzynarodowe”, określając je jako „wypożyczanie materiałów bibliecznych z bibliotek zagranicznych i bibliotekom zagranicznym” [4]. Przy realizacji tego typu zamówień niezwykle pomocne są zagraniczne katalogi centralne, umożliwiające dotarcie do poszukiwanych pozycji. Dawniej były to katalogi drukowane, obecnie są one dostępne w wersji elektronicznej.

W Wypożyczalni Międzybibliecznej Biblioteki Głównej AGH najczęściej wykorzystywane są katalogi niemieckie. Bardzo przydatny jest niemiecki KVK — Karlsruher Virtueller Katalog, prowadzony przez Karlsruher Institut für Technologie. Jest to katalog rozproszony, przeszukujący zbiory bibliotek narodowych większości krajów Europy, a także Australii, Kanady, USA oraz księgarń i międzynarodowych zasobów cyfrowych. Z niemieckich katalogów centralnych pomocne są również: GVK — Gemeinsamer Verbundkatalog oraz Gateway Bayern — Bibliotheksverbund Bayern. Z innych katalogów centralnych wykorzystywane są ponadto: The Austrian Library Network and Service Ltd (Austria); The Royal Library of Belgium (Belgia); Crolist (Chorwacja); Union Catalogue of the Czech Republic (Czechy); CCFR Catalogue Collectif de France, SUDOC (Francja); CSIC (Hiszpania); BIBSYS (Norwegia); SWISSBIB (Szwajcaria); LIBRIS (Szwecja); COPAC (Wielka Brytania); AMICUS (Kanada); Library of Congress (USA) oraz katalogi światowe typu WorldCat czy też The European Library.

Wypożyczalnia Międzybiblieczna Biblioteki Głównej AGH realizuje zamówienia studentów, doktorantów i pracowników AGH sprowadzając materiały, których nie posiadają krakowskie biblioteki. Ma to duże znaczenie przede wszystkim dla młodszych pracowników nauki — to dla nich sprowadza się z innych bibliotek i instytucji literaturę naukową [5], niezbędną zarówno w procesie dydaktycznym, jak i do zdobywania kolejnych stopni. Zamówienia można składać osobiście w Wypożyczalni Międzybibliecznej, wykorzystując w tym celu drukowany formularz znajdujący się na miejscu lub też zostawiając informację bibliograficzną. Można również złożyć zamówienie online, wypełniając formularz wypożyczeń międzybibliecznych umieszczony na stronie Biblioteki Głównej AGH lub przesyłając kwerendę na adres wypmb@bg.agh.edu.pl.

Wypożyczalnia Międzybiblieczna realizuje również zamówienia z innych instytucji, które zazwyczaj są dostarczane w wersji elektronicznej, chociaż zdarzają się jeszcze tradycyjne rewersy międzybiblieczne przesyłane pocztą.

Większość napływających zapytań dotyczy zamówień na materiały z instytucji krajowych, ale realizowane są też zamówienia zagraniczne i na nich autorzy skupiają się, biorąc pod uwagę zakres lat 2007-2016. Za materiał źródłowy posłużyły umowy, faktury oraz pisma związane z działalnością Wypożyczalni Międzybibliecznej, jak również prowadzony rejestr zamówień. Szczególny materiał źródłowy stanowią karty bibliotek i instytucji, na których odnoto-

wywane są wszystkie zamówienia od początku lat siedemdziesiątych. Każda z kart, oprócz zapisanych danych adresowych, zawiera również takie informacje jak: numer zamówienia w danym roku, datę otrzymania materiałów, nazwisko autora i tytuł publikacji, sygnaturę, liczbę materiałów, dane czytelnika, dla którego je sprowadzono, datę zwrotu, potwierdzenie odbioru oraz uwagi.

Poświadczenie odbioru odnosi się głównie do materiałów sprowadzonych drogą tradycyjną, takich jak kserokopie lub wydruki, a w polu „uwagi” zaznaczane są m.in. informacje dotyczące płatności za sprowadzone publikacje.

Początki wypożyczeń zagranicznych

Początki działalności Wypożyczalni Międzybibliotecznej Biblioteki Głównej AGH związane są ściśle z powstaniem samej Biblioteki oraz działającym w jej strukturach Oddziałem Udostępniania. Przyjmuje się, że Biblioteka Główna AGH powstała w roku akademickim 1921/22 [6]. Organizacją Biblioteki Głównej zajęła się Komisja Biblioteczna [7]. W 1951 roku zatrudniono w Bibliotece mgr Zofię Żebrowską, której powierzono prowadzenie Referatu Wypożyczeń Międzybibliotecznych krajowych i zagranicznych. „Dzięki znajomości języków obcych (znała biegle język francuski, angielski i rosyjski) prowadziła korespondencję w kilku językach” [8].

W *Informatorze o bibliotekach krakowskich*, wydany w 1961 r., można odnaleźć informację o istnieniu Wypożyczalni Międzybibliotecznej, godzinach otwarcia agendy oraz zakresie świadczonych usług [9]. Natomiast w *Informatorze Biblioteki Głównej Akademii Górniczo-Hutniczej* z 1974 r. opisano strukturę organizacyjną Biblioteki obowiązującą od 1 września 1972 r. Obejmowała ona 7 oddziałów z 9 sekcjami, 3 samodzielne sekcje i 1 pracownię. W ramach Oddziału Udostępniania Zbiorów istniała Sekcja wypożyczania międzybibliotecznego [10].

W informatorze tym wspomniano również o Pracowni reprograficznej istniejącej w Bibliotece od 1968 r. Podana została informacja, że „Biblioteka wykonuje dla celów naukowych i dydaktycznych mikrofilmy, fotokopie i kserokopie, a wyjątkowo reprodukcje i przeźrocza. Wszystkie te prace wykonuje się przede wszystkim z materiałów będących w posiadaniu Biblioteki lub przez nią sprowadzonych w ramach wypożyczeń międzybibliotecznych” [11].

Pierwsze dane liczbowe związane z działalnością Wypożyczalni Międzybibliotecznej, zachowane w opracowaniach własnych Biblioteki, pochodzą z 1952 r. i od tego roku prowadzona jest regularna statystyka. W 1952 r. z Biblioteki Głównej AGH wypożyczono 77 publikacji, natomiast do Biblioteki sprowadzono ich 12. Rok później wysłano już 93 pozycje, a zamówiono 27. W latach 1954-1960 liczba zrealizowanych zamówień systematycznie wzrastała. Z Biblioteki Głównej AGH do innych instytucji wypożyczono ogółem 1790 publikacji, a sprowadzono 885. Z danych statystycznych *Informatora Biblioteki Głównej AGH* z 1974 r. możemy dowiedzieć się, że w 1961 r. było już 507 wypożyczeń międzybibliotecznych z AGH, natomiast do Biblioteki dostarczono 315 publikacji [12].

Informator przedstawia również dane za lata 1966, 1971, 1972 i 1973. Niestety, nie ma żadnych wyodrębnionych informacji dotyczących wypożyczeń zagranicznych.

Pierwsze dane z tym związane pojawiają się na wspomnianych wcześniej kartach, na których opisywane były i są do chwili obecnej zamówienia materiałów przesłanych do Biblioteki Głównej AGH. Pierwsze odnotowane na karcie zamówienie zagraniczne pochodzi z 10 lutego 1972 r. Sprowadzono wówczas materiały konferencyjne o tytule *Second International Coal Preparation Congress*. Wypożyczono je z Die Bergbau-Bücherei, będącej jedną z trzech największych i najstarszych bibliotek Zagłębia Ruhry w Niemczech [13].

14 lipca 1972 r. wypożyczono książkę z Bergakademie Bibliothek — dzisiaj Universitätsbibliothek Technische Universität Bergakademie Freiberg. Natomiast 30 lipca tego samego roku otrzymano kopię publikacji z biblioteki Central Scientific Technical Library w Sofii (przy liczbie materiałów podano 4 karty), a 29 września, również 1972 r., nadeszła publikacja z Württembergische Landesbibliothek, przy której to odnotowano: „przysłano w darze odbitkę kserograficzną”. Z lat 70. pochodzą również inne zamówienia, realizowane dzięki współpracy z bibliotekami Rumunii, Szwecji, Związku Radzieckiego, Węgier.

W latach 80. najwięcej materiałów bibliotecznych zamawiano w bibliotekach Francji oraz dawnej Czechosłowacji i Związku Radzieckiego. W latach 90. najczęściej sprowadzano publikacje z bibliotek Szwajcarii, Wielkiej Brytanii, Holandii i USA. Odnotowane są pojedyncze zamówienia z wielu bibliotek USA, związanych głównie z uniwersytetami, takimi jak: Iowa State University, University of Michigan, Indiana University, University of North Carolina, University of Illinois, The New York State Library, University of California, University of Oklahoma, University of Pittsburgh, czy wreszcie The Library of Congress, skąd w latach 1981-1993 sprowadzono 25 książek, 1 kserokopię artykułu i 1 numer czasopisma.

Najpóźniej współpraca została nawiązana z bibliotekami Belgii, Danii, Finlandii i Włoch. Stosunkowo późno zaczęto sprowadzać materiały biblioteczne z Norwegii, wyjątek stanowi jedynie biblioteka NTNU University Library, skąd już w roku 1975 wypożyczono 3 książki.

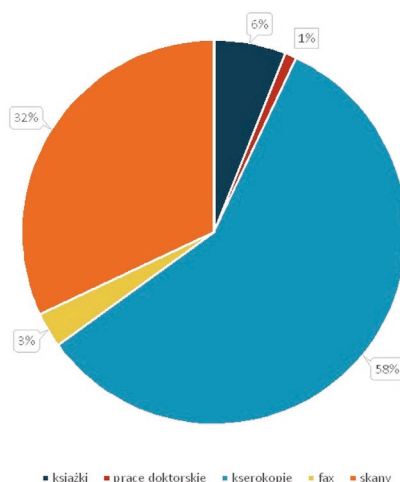
Współpraca zagraniczna dzisiaj

Od początków działalności Wypożyczalni Międzybibliotecznej Biblioteki Głównej AGH najlepiej rozwijała się współpraca z bibliotekami niemieckimi. Stanowią one punkt docelowy większości realizowanych zamówień.

Najwięcej materiałów bibliotecznych sprowadzanych jest z Technische Informationsbibliothek — TIB — Leibniz-Informationszentrum Technik und Naturwissenschaften Universitätsbibliothek w Hanowerze. Jest to jedna z największych bibliotek specjalistycznych z zakresu techniki i nauk przyrodniczych na świecie. Do roku 1983 biblioteka ta realizowała bezpłatnie wszystkie zamówienia Biblioteki Głównej AGH. Później zaczęto stosować TIB kupony, tzw. „aus-

landy”, które Biblioteka AGH tam kupowała. Biblioteka TIB przysyłała równocześnie swoje katalogi czasopism zagranicznych, dzięki którym możliwe było odnalezienie poszukiwanych materiałów.

Od 2002 r. stosowane są rozliczenia za pomocą IFLA Voucher. W 2000 r. nastąpiła automatyzacja systemu i od tej pory zamówienia, oprócz tych przesyłanych drogą tradycyjną (poczta, fax, e-mail), mogły być składane elektroniczne poprzez TIBORDER-online. Obecnie w zakładce „TIB document delivery” odnajdziemy wszelkie informacje na temat usług świadczonych dla bibliotek w ramach międzynarodowych wypożyczeń międzybibliotecznych. Do 2016 r. biblioteka ta zrealizowała 458 zamówień Biblioteki Głównej AGH. Sprowadzono głównie kserokopie artykułów i materiałów konferencyjnych w liczbie 268, co stanowi 58% wszystkich zamówień, oraz 146 skanów tychże publikacji (32%).

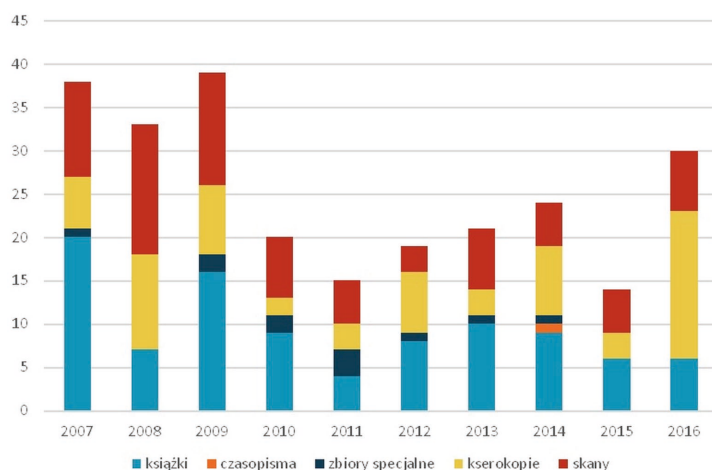
Wykres 1. Rodzaj sprowadzanych materiałów bibliotecznych z TIB w Hanowerze. Źródło: opracowanie własne.

Od 2015 r. rozpoczęto zamawianie i sprowadzanie materiałów bibliotecznych poprzez system Bibliotheksverbund Bayern (BVB), opracowany przez biblioteki landu Bawarii w Niemczech. System umożliwia szybkie zamawianie książek oraz kopii publikacji w bibliotekach: Bayerische Staatsbibliothek München, Staatliche Bibliothek Neuburg/Donau, Staatsbibliothek Bamberg, Universitätsbibliothek Augsburg, Universitätsbibliothek Bamberg, Universitätsbibliothek Bayreuth, Technische Universität München, Universitätsbibliothek Eichstätt-Ingolstadt, Universitätsbibliothek München, Universitätsbibliothek Passau, Universitätsbibliothek Regensburg, Staatliche Bibliothek Regensburg i Universitätsbibliothek Würzburg. Formularz zamówienia jest tak skonstruowany, aby można go było wypełniać w sposób intuicyjny, a jasno określone zasady mają wpływ na sprawną realizację zamówień. Opłaty za usługi międzybiblio-

teczne wahają się między 0,5 IFLA Voucher za kopię publikacji do 7,5 IFLA Voucher za wypożyczenie książki.

Niektóre z bibliotek różnicują cenę w zależności od wagi książki. Od 18 lipca 2016 r. pojawiła się możliwość składania zamówień poprzez nową stronę: www.gateway-bayern.de. Formularz zamówienia jest podobny do wcześniej istniejącego. Najprostszym sposobem zapisania się do systemu jest złożenie zamówienia na książkę lub kopię artykułu w jednej z wcześniej wymienionych bawarskich bibliotek. W odpowiedzi wybrana biblioteka sama zaproponuje realizację poprzez swój system, nadając kod instytucji zamawiającej i przesyłając hasło do logowania.

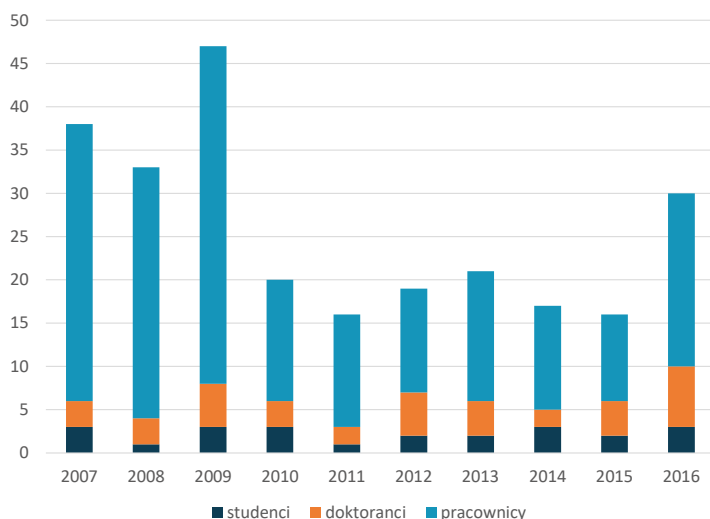
Biorąc pod uwagę liczbę materiałów bibliotecznych, w latach 2007-2016 sprowadzono ogółem ze wszystkich bibliotek zagranicznych do Biblioteki Głównej AGH 253 publikacje, co przedstawia poniższy wykres.

Wykres 2. Liczba publikacji sprowadzonych do Biblioteki Głównej AGH w latach 2007-2016. Źródło: opracowanie własne.

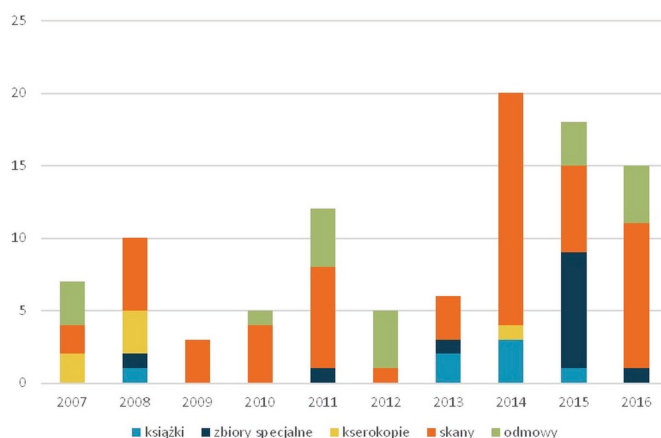
Do 2009 r. zaobserwować możemy tendencję wzrostową. W latach późniejszych zrealizowano mniej zamówień, ale w roku 2016 obserwujemy ich znaczący wzrost. Nie wszystkie zamówienia zagraniczne dochodzą do skutku. Część z nich zostaje anulowana w związku z rezygnacją ze strony czytelników. Nie każdy użytkownik jest zainteresowany odpłatnym sprowadzeniem materiałów. Niekiedy również czas realizacji zamówienia ma znaczenie, a informacja o przewidywanym terminie otrzymania publikacji bywa powodem rezygnacji. Na liczbę realizowanych zamówień zagranicznych wpływa również systematycznie zwiększający się dostęp do e-źródeł, prenumerowanych przez Bibliotekę Główną AGH. Zdarza się, że poszukiwana przez czytelnika publikacja znajduje się w naszych zasobach elektronicznych. Wówczas zadaniem bibliotekarzy jest poinformowanie o tym i pomoc w dotarciu do poszukiwanej pozycji.

Największą grupę użytkowników, dla których sprowadzono materiały biblioteczne zza granicy, stanowią pracownicy AGH — 76,3%. Na drugim miejscu są doktoranci — 14,8%, najmniej natomiast zamawiają studenci — 8,9%. Ilustruje to poniższy wykres.

Wykres 3. Statystyka użytkowników Wypożyczalni Międzybibliotecznej Biblioteki Głównej AGH w latach 2007-2016. Źródło: opracowanie własne.

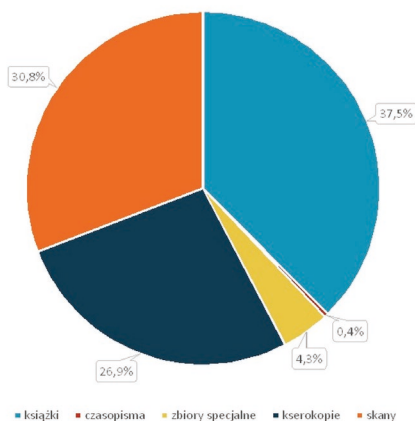
W latach 2007-2016 do Biblioteki Głównej AGH wpłynęło łącznie 101 zamówień z innych bibliotek zagranicznych, z czego zrealizowanych zostało 82. Przybliża to poniższy wykres.

Wykres 4. Liczba zamówień złożonych w latach 2007-2016 przez biblioteki zagraniczne, z podziałem na rodzaj zamawianych materiałów i sposób realizacji. Źródło: opracowanie własne.

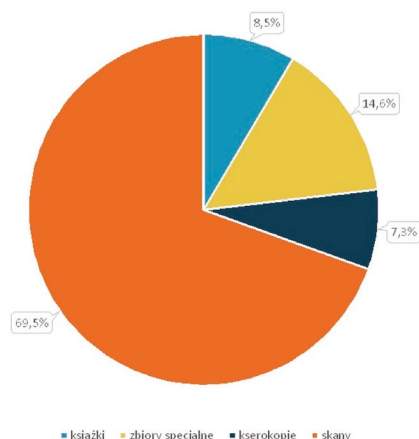
W ostatnich latach można zaobserwować tendencję wzrostową. Część zamówień napływających do Biblioteki Głównej AGH przekierowywana jest z Centrum NUKAT. Nie wszystkie wpływające do Biblioteki zlecenia mogą zostać zrealizowane. Najczęstszym powodem odmowy jest brak w zbiorach AGH poszukiwanej publikacji. W 2012 r. miał miejsce remont budynku Biblioteki, co wywołało czasowe wyłączenie części księgozbioru z użytku i miało wpływ na niską statystykę realizacji zamówień w owym roku. Zdarzają się również odmowy spowodowane przepisami prawa autorskiego, uniemożliwiającymi udostępnienie lub skopiowanie poszukiwanych materiałów. Analizując sposób wykonania zamówień, warto podkreślić, że od samego początku omawianego okresu przeważająca część realizacji ma postać skanów publikacji przesyłanych do innych bibliotek. Pracownicy Wypożyczalni Międzybibliotecznej wybierają ten sposób realizacji zamówień, chcąc sprawnie i możliwie najszybciej dostarczyć zamówione materiały, a tym samym umacniać współpracę zagraniczną, licząc na wzajemność i pomoc w przypadku poszukiwania publikacji dla czytelników.

Biorąc pod uwagę formę sprowadzanych materiałów bibliotecznych z bibliotek zagranicznych, należy stwierdzić, iż w latach 2007-2016 zdecydowaną większość stanowiły skany przesyłane pocztą elektroniczną — prawie 31%, natomiast kserokopie dostarczane pocztą tradycyjną to niemal 27% wszystkich zamówień. Najwięcej jednak wypożyczono książek — 95 woluminów, tj. 37,5% wszystkich zagranicznych materiałów sprowadzonych do Biblioteki w ostatnim dziesięcioleciu. Najmniej natomiast wypożyczono całych numerów czasopism.

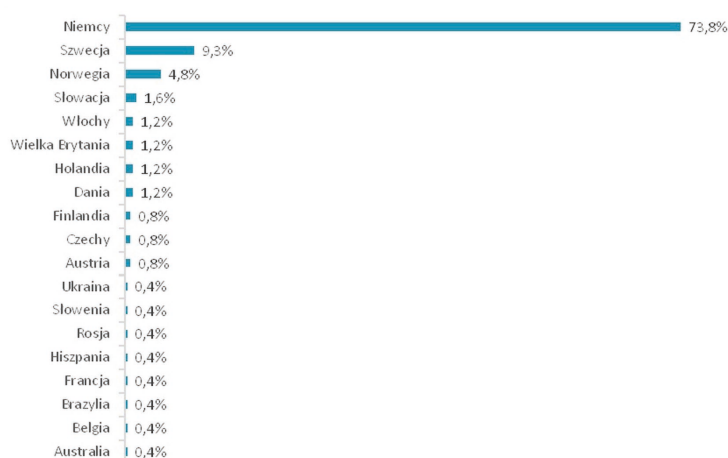
Wykres 5. Rodzaj sprowadzonych materiałów bibliotecznych w latach 2007-2016 z bibliotek zagranicznych. Źródło: opracowanie własne.

Z Biblioteki Głównej AGH przesłano natomiast do bibliotek zagranicznych 7 książek, 12 rozpraw doktorskich oraz 6 kserokopii i 57 skanów, co ilustruje poniższy wykres.

Wykres 6. Rodzaj materiałów bibliotecznych wysłanych do bibliotek zagranicznych w latach 2007-2016. Źródło: opracowanie własne.

Najlepsza współpraca, o czym wspomniano już wcześniej, rozwijana jest z bibliotekami niemieckimi. Realizują one blisko 74% wszystkich zamówień zagranicznych składanych przez Bibliotekę Główną AGH. Najczęściej i najchętniej współpracuje się z bibliotekami niemieckimi, takimi jak: Universitätsbibliothek Bayreuth, Universitätsbibliothek Freie Universität Berlin, Staatsbibliothek zu Berlin, Universitätsbibliothek Technische Universität Berlin, Staats- und Universitätsbibliothek Bremen, Niedersächsische Staats- und Universitätsbibliothek Göttingen, Universitätsbibliothek Technische Universität Hamburg, TIB Leibniz-Informationszentrum Technik und Naturwissenschaften Universitätsbibliothek w Hanowerze, Bayerische Staatsbibliothek München.

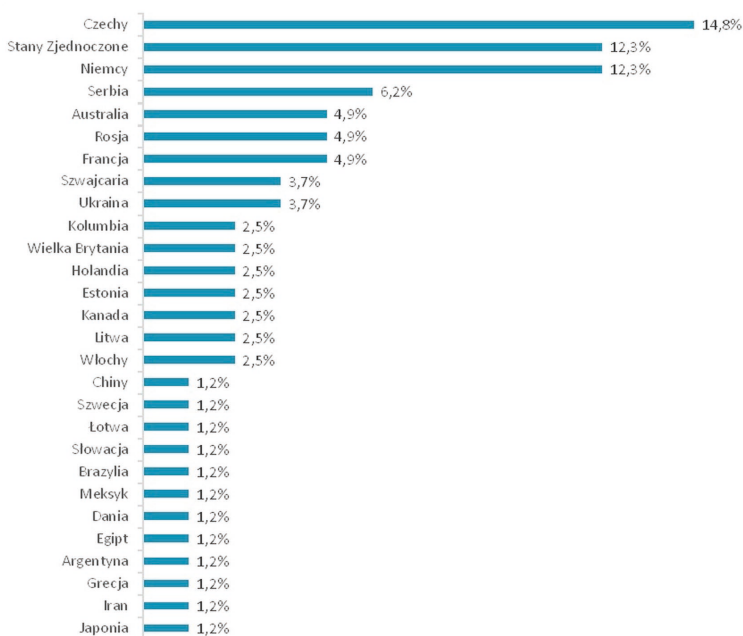

Wykres 7. Współpraca zagraniczna z poszczególnymi krajami — zamówienia składane przez Bibliotekę Główną AGH w latach 2007-2016. Źródło: opracowanie własne.

Kolejną grupę, z którą bardzo dobrze się współpracuje, stanowią biblioteki skandynawskie — szczególnie Norwegii i Szwecji. Zamawiane przez nas materiały biblioteczne przesyłane są bardzo szybko, a wypożyczenia książek w większości są bezpłatne. Najczęściej zlecenia kierujemy do bibliotek: NTNU University Library w Norwegii, jak również Chalmers Library oraz KTH Library w Szwecji.

Od początku działalności Wypożyczalni Międzybibliotecznej sprowadzono również pojedyncze materiały biblioteczne z państw takich jak: Chiny, Japonia, Litwa, Łotwa, Słowenia, Republika Południowej Afryki czy Portugalia.

Natomiast zamówienia składane przez inne biblioteki zagraniczne napływają z różnych państw, co przedstawia poniższy wykres.

Wykres 8. Współpraca zagraniczna z poszczególnymi krajami — zamówienia napływające do Biblioteki Głównej AGH w latach 2007-2016. Źródło: opracowanie własne.

Systemy płatności za usługi międzybiblioteczne

Analizując system rozliczeń finansowych za świadczone usługi międzybiblioteczne, należy nadmienić, iż początkowo współpraca oparta była na dostawie bezpłatnej. Pierwsze zamówienia zagraniczne z lat 70. opatrzone są uwagami: „przysłano w darze” „dar”, „dar dla biblioteki”. W latach 80. zaczęto sprowadzać publikacje za pośrednictwem Biblioteki Narodowej. W *Zarządzeniu Ministra Kultury i Sztuki z 25 marca 1980 r. w sprawie zasad wypożyczania międzybiblioteczne*go ustalono w pkt. 18, że „materiały biblioteczne, których brak w bibliotekach

Rys. 1. Międzynarodowe środki płatnicze stosowane w bezgotówko wym rozliczeniu zamówień zagranicznych (IFLA Voucher full, half oraz Coupon-Réponse International). Źródło: skan ze zbiorów własnych.

krajowych, można wypożyczać z bibliotek zagranicznych za pośrednictwem Biblioteki Narodowej w Warszawie” [14]. Biblioteka Główna AGH korzystała z tego pośrednictwa przez prawie 20 lat. Ostatnie regulowane w ten sposób rachunki są odnotowane na kartach bibliotek w roku 1999 i dotyczą sprowadzenia materiałów bibliotecznych z The British Library.

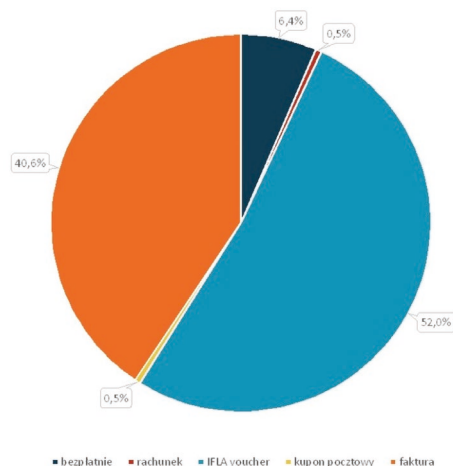
W 1995 r. również dzięki pomocy Biblioteki Narodowej, Biblioteka Główna AGH zakupiła 300 rewersów międzynarodowych IFLA – International Loan Request Form. Składały się one z trzech części: A, B, C. Część B i C wysyłano do biblioteki zagranicznej, a formularz A zostawał w bibliotece składającej zamówienie. Części rewersów wypełniano przez kalkę. Służyły one od tej pory do składania zamówień w bibliotekach zagranicznych i wykorzystywano je w Wypożyczalni Międzybibliotecznej do 2011 r.

W latach 90. funkcjonowały również tzw. kupony pocztowe – Coupon-Réponse International. Można je było zakupić na pocztę. Natomiast kupony otrzymane z bibliotek zagranicznych, stanowiące opłatę za realizację, można było zamienić na znaczki pocztowe. Biblioteka Główna AGH nabywała je do 2006 r., a ostatnie odnotowane zamówienie z ich wykorzystaniem miało miejsce w 2007 r.

W 2001 r. zakupiono po raz pierwszy IFLA Vouchery w liczbie 15 sztuk (10 full, 5 half). Rozpoczął się nowy etap w wypożyczeniach zagranicznych. Program IFLA Voucher został uruchomiony w 1995 r. przez The International Fe-

deration of Library Associations and Institutions. Początkowo działał on przy The British Library, a od 1 kwietnia 2003 r. został przeniesiony do Hagi. Program ten opiera się na stosowaniu plastikowych kuponów wielokrotnego użytku, będących odpowiednikiem standardowej opłaty za jedną transakcję. Poza poniesieniem kosztów nabycia kuponów, program eliminuje wszelkie opłaty finansowe, bankowe i administracyjne za wypożyczanie oraz dostarczanie dokumentów. IFLA Vouchery mają nieograniczony termin ważności i mogą być wykorzystywane wielokrotnie. Obecnie z tego programu korzysta wiele bibliotek i instytucji z całego świata. Koszt zakupu kuponów IFLA wynosi 8 Euro za cały Voucher i 4 Euro za jego połowę [15]. Wszelkie informacje na ten temat dostępne są pod adresem www.ifla.org/voucher-scheme/general-info.

Oczywiście część bibliotek zagranicznych (np. TIB w Hanowerze) nadal wystawia rachunki za sprowadzone materiały, ale stanowią one już zdecydowaną mniejszość.

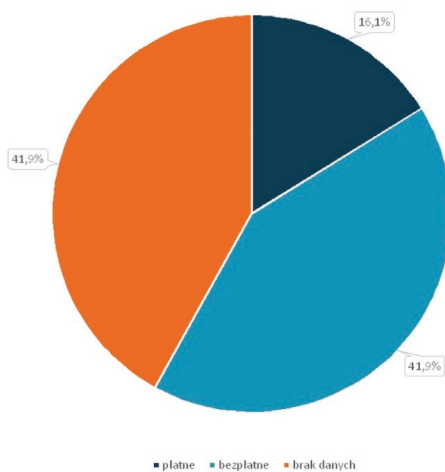

Wykres 9. Finansowanie realizowanych zamówień zagranicznych w latach 2007-2016. Źródło: opracowanie własne.

Na przedstawionym wykresie widać wyraźnie, że za większość sprowadzonych przez Wypożyczalnię Międzybiblioteczną materiałów w latach 2007-2016 płacono IFLA Voucherami. Płatności te stanowią ponad połowę rozliczeń finansowych za zrealizowane usługi. Kolejną grupę stanowią zamówienia opłacone na podstawie rachunków wystawionych przez biblioteki realizujące; ok. 6,5% zamówień zrealizowano bezpłatnie.

Biblioteki zagraniczne, które zamawiają materiały biblioteczne znajdujące się w Bibliotece Głównej AGH, regulują płatności w IFLA Voucherach. W rozliczeniach tych istnieją jednak wyjątki, gdzie zamówienia realizowane są bezpłatnie. Dotyczy to m.in. kilku bibliotek Czech i Słowacji, skąd Biblioteka Główna AGH otrzy-

muje bezpłatne skany artykułów, jak również Skandynawii, gdzie wypożyczenia książek są bezpłatne. Działamy na zasadach wzajemności i w takich przypadkach również nie pobieramy opłat za realizację zleceń. Poniższy wykres ilustruje proporcje płatnych i bezpłatnych zamówień. Za początkowe lata, omawiane w artykule, nie zachowała się dokumentacja dotycząca odpłatności za wykonane zamówienia, stąd tak duży procent oznaczony jako brak danych.

Wykres 10. Opłaty dla bibliotek zagranicznych w latach 2007-2016.
Źródło: opracowanie własne.

Zakończenie

Mimo wielu etapów w działalności Wypożyczalni Międzybibliotecznej Biblioteki Głównej AGH, począwszy od zamówień przesyłanych pocztą tradycyjną, poprzez pośrednictwo Biblioteki Narodowej, stosowanie drukowanych formularzy, korespondencję e-mailową, czy zamawianie online poprzez systemy biblioteczne, zadaniem pracowników było i jest dostosowanie się do wszelkich nowości i zmian: „managing an interlibrary loan unit requires the ability to manage change” [16].

Kiedyś realizacja zamówień zagranicznych trwała bardzo długo — do kilku tygodni, a nawet miesięcy. Obecnie, wykorzystując wszelkie nowe technologie i dobre kontakty międzybiblioteczne, zamówienia realizowane są dużo szybciej. Zamawiane artykuły przesyłane elektronicznie otrzymywane są niekiedy tego samego dnia lub do kilku dni, a przesyłki pocztowe, zawierające książki, dostarczane są do dwóch, maksymalnie trzech tygodni.

Jeżeli chodzi o zamówienia zagraniczne napływające do Biblioteki Głównej AGH, to one również realizowane są szybko i traktowane przez bibliotekarzy

jako priorytetowe. Na przestrzeni ostatnich lat można zaobserwować ogólną tendencję odchodzenia od zamawiania i wysyłania oryginalnych materiałów bibliotecznych na rzecz ich elektronicznych kopii (gdy pozwalają na to przepisy prawa autorskiego).

Ten sposób realizacji zamówień jest preferowany i satysfakcjonujący dla użytkowników. Skraca czas oczekiwania do minimum, a czytelnik od razu otrzymuje kopię do własnych celów naukowych. Korzyści odnosi również sama biblioteka. Zbiory pozostają na miejscu, eliminując tym samym możliwość zagubienia lub zniszczenia wysyłanych materiałów, a po wykonaniu kopii, publikacja od razu jest dostępna dla użytkowników macierzystej biblioteki.

Porównując liczbę zagranicznych materiałów bibliotecznych sprowadzanych do Biblioteki i wysyłanych z niej do innych instytucji na świecie, można śmiało stwierdzić, że zdecydowanie przeważają zamówienia na publikacje, których brak w zbiorach polskich bibliotek i w związku z tym zachodzi konieczność zamawiania ich za granicą. W innych krakowskich bibliotekach akademickich jest podobnie. Ma to związek z potrzebami użytkowników, ukierunkowanymi na specjalistyczną literaturę obcojęzyczną. Obecnie w dziedzinie nauki i techniki język angielski jest wiodący, a zasoby w polskich bibliotekach są niewystarczające. Czytelnicy sami również przeszukują zasoby Internetu, aby zdobyć materiały przydatne do pracy i nauki. Nie wszystko jednak można znaleźć w Internecie „the articles that patrons are looking for are often only available in the so-called «deep Web»” [17], a zadaniem bibliotekarzy jest dotarcie do najmniej dostępnych źródeł, po to by zaspokoić oczekiwania i potrzeby informacyjne użytkowników.

Obecnie pracownicy Wypożyczalni Międzybibliotecznej muszą wykazać się umiejętnościami infobrokerskimi. Powinni znać zarówno źródła tradycyjne, jak i elektroniczne oraz umiejętnie z nich korzystać. „Użytkownik powinien czuć, że jest najważniejszy, że działania instytucji są na nim zogniskowane” [18]. Przyjazne i wieloletnie kontakty z pracownikami bibliotek polskich oraz zagranicznych mają wpływ na owocną i miłą współpracę. Korzystają z niej przede wszystkim nasi pracownicy, doktoranci i studenci, a sama działalność Wypożyczalni Międzybibliotecznej, zapewniając dostęp do polskich i światowych zasobów bibliotecznych, „przyczynia się do rozwoju naukowego uczelni” [19].

Współpraca zagraniczna opiera się na zasadach wzajemności i dobrych relacji. Biblioteka, która okazała nam bezpłatną pomoc, wypożyczając książkę czy też przesyłając skan – może liczyć na podobne traktowanie z naszej strony. Niekiedy nawiązanie i utrzymanie dobrych kontaktów z bibliotekami zagranicznymi jest ważniejsze od kwestii finansowych. Dobre relacje mają wpływ na szybką, sprawną oraz terminową realizację zamówień międzybibliotecznych, a zadowolenie użytkowników i instytucji z nami współpracujących jest dla nas priorytetem.

Przypisy

- [1] K. Głombiowski, B. Świdorski, H. Więckowska (red.), *Encyklopedia współczesnego bibliotekarstwa polskiego*, Wrocław, 1976, s. 312.
- [2] A. Kegel, E. Łucka (red.), *Informator. Biblioteka Główna Akademii Górniczo-Hutniczej im. Stanisława Staszica w Krakowie*, Kraków, 1999, s. 26.
- [3] K. Głombiowski, B. Świdorski, H. Więckowska (red.), *Encyklopedia współczesnego bibliotekarstwa polskiego*, Wrocław, 1976, s. 312.
- [4] G. Czapnik, Z. Gruszka, H. Tadeusiewicz (oprac.), *Podręczny słownik bibliotekarza*, Warszawa, 2011, s. 369.
- [5] J. Krawczyk, B. Janczak, M. Dudziak-Kowalska, *Bibliotekarze w dziewięćdziesięcioleciu Akademii Górniczo-Hutniczej*, Kraków, 2009, s. 26.
- [6] Tamże, s. 15.
- [7] M. Górkiewicz (oprac.), *Informator. Biblioteka Główna Akademii Górniczo-Hutniczej im. Stanisława Staszica*, Kraków, 1974, s. 7.
- [8] E. Ryl-Hrapkowicz, Zofia Żebrowska (1905-1995), „Przegląd Biblioteczny”, 1996, z. 1, s. 88.
- [9] J. Pieniążek, *Informator o bibliotekach krakowskich*, Kraków 1961, s. 17.
- [10] M. Górkiewicz (oprac.), *Informator. Biblioteka Główna Akademii Górniczo-Hutniczej im. Stanisława Staszica*, Kraków, 1974, s. 12.
- [11] Tamże, s. 20-24.
- [12] Tamże, s. 21.
- [13] *Stiftung Geschichte des Ruhrgebiets* [online], 2016 [dostęp: 2017-09-15]. Dostępny w World Wide Web: http://www.isb.rub.de/bdr/bib_bergbau.html.en.
- [14] *Zarządzenie Ministra Kultury i Sztuki z dnia 25 marca 1980 r. w sprawie zasad wypożyczania międzybibliotecznego*. M. P. 1980, Nr 12, poz. 54.
- [15] *IFLA* [online], 2016 [dostęp: 2017-09-15]. Dostępny w World Wide Web: <https://www.ifla.org/voucher-scheme/general-info>.
- [16] J. Kuehn, *Management of interlibrary loan*. In C. L. Weible, K. L. Janke (ed.), *Interlibrary loan practices handbook*, Chicago, 2011, s. 84.
- [17] E. Knox, *Document delivery and interlibrary loan on a shoestring*, New York; London, 2010, s. 12.
- [18] M. Tyszkowska, *Bibliotekarz 2.0 — nowy zawód przyszłości?* In K. Domańska [et al.] (red.), *Bibliotekarz : uniwersalność i innowacyjność profesji*, Bydgoszcz, 2009, s. 201.
- [19] M. Błach, *Działalność Wypożyczalni Międzybibliotecznej Biblioteki Głównej Uniwersytetu Pedagogicznego im. KEN w Krakowie*. In S. Skórka, M. Rogoż (red.); E. Piotrowska (współpr.), *Bibliotekarz 2.0 : nowe technologie, nowe wyzwania*, Kraków, 2016, s. 213.

Bibliografia

- [1] Błach M., *Działalność Wypożyczalni Międzybibliotecznej Biblioteki Głównej Uniwersytetu Pedagogicznego im. KEN w Krakowie*. In S. Skórka, M. Rogoż (red.); E. Piotrowska (współpr.), *Bibliotekarz 2.0 : nowe technologie, nowe wyzwania*, Kraków, 2016, s. 204-214.
- [2] Czapnik G., Gruszka Z., Tadeusiewicz H. (oprac.), *Podręczny słownik bibliotekarza*, Warszawa 2011.
- [3] Głombiowski K., Świdorski B., Więckowska H. (red.), *Encyklopedia współczesnego bibliotekarstwa polskiego*, Wrocław 1976.
- [4] Górkiewicz M. (oprac.), *Informator. Biblioteka Główna Akademii Górniczo-Hutniczej im. Stanisława Staszica*, Kraków 1974.
- [5] IFLA [online], 2016 [dostęp: 2017-09-15]. Dostępny w World Wide Web: <https://www.ifla.org/voucher-scheme/general-info>.
- [6] Kegel A., Łucka E., *Informator. Biblioteka Główna Akademii Górniczo-Hutniczej im. Stanisława Staszica w Krakowie*, Kraków 1999.
- [7] Knox E., *Document delivery and interlibrary loan on a shoestring*, New York; London 2010.
- [8] Krawczyk J., Janczak B., Dudziak-Kowalska M., *Bibliotekarze w dziewięćdziesięcioleciu Akademii Górniczo-Hutniczej*, Kraków 2009.
- [9] Kuehn J., *Management of interlibrary loan*. In C. L. Weible, K. L. Janke (ed.), *Interlibrary loan practices handbook*, Chicago, 2011, s. 84-109.
- [10] Pieniążek J., *Informator o bibliotekach krakowskich*, Kraków 1961.
- [11] Ryl-Hrapkowicz E., Zofia Żebrowska (1905-1995), „Przegląd Biblioteczny”, 1996, z. 1, s. 87-88.
- [12] *Stiftung Geschichte des Ruhrgebiets* [online], 2016 [dostęp: 2017-09-15]. Dostępny w World Wide Web: http://www.isb.rub.de/bdr/bib_bergbau.html.en.
- [13] Tyszkowska M., *Bibliotekarz 2.0 – nowy zawód przyszłości?* In K. Domańska [et al.] (red.), *Bibliotekarz : uniwersalność i innowacyjność profesji*, Bydgoszcz, 2009, s. 199-207.
- [14] *Zarządzenie Ministra Kultury i Sztuki z dnia 25 marca 1980 r. w sprawie zasad wypożyczania międzybibliotecznego*. M. P. 1980, Nr 12, poz. 54.